

se occasio declarandi fuse, quid experientia sit, et an ad sensum pertineat, vel ad intellectum; item sitne habitus judicativus, an apprehensivus, et quomodo gignatur, vel ad quid inclinet. Sed quia hæc magis pertinent ad scientiam de anima, et obiter tantum hic ab Aristotele attinguntur, breviter advertendum est Aristotelem hic plane docere experientiam non versari circa universale, sed circa singulare, sic enim ait, *compertum haberi, Calliæ hoc morbo laboranti hoc profuisse, itemque Socrati, atque eodem modo pluribus singularibus, experientia esse, profuisse autem iis omnibus qui certo morbo laborent, id jam artis esse*; et infra probat utiliore esse ad actiones experientiam, quam solam scientiam vel artem, quia actiones circa singularia versantur. Non ergo pertinet ad experimentum collectio universalis ex singularibus; multoque minus assensus universalis, sed solum firmum promptumque iudicium circa singularia. Potest enim experientia late sumpta dici de quacunque perceptione unius singularis, quomodo dici potest quis esse expertus vinum inebriare, etiamsi semel tantum id passus sit, vel in alio viderit; quia vero, ut Hippocrates dixit, experimentum fallax est, proprie non accipitur pro unius tantum singularis cognitione, sed plurium singularium, ut dixit Aristoteles. Imo nec satis est ad propriam experientiam et perfectam, sæpius eundem effectum experiri; hoc enim etiam bruta animalia possunt, de quibus Aristoteles dixit parum experientiæ participare, quia solum habent simplicem memoriam eorum singularium quæ sensu perceperunt; sed ad perfectam experientiam ulterius requiritur collatio quædam eorumdem singularium inter se, quæ propria est hominis, et ideo dixit Aristoteles ex memoria fieri homini experientiam, quia multæ ejusdem rei recordationes experientiam perficiunt. *Ejusdem rei*, dicit, non individua et singularis, ita ut ad experientiam sufficiat sæpius recordari unius et ejusdem singularis effectus sensu percepti; hæc enim repetitio efficiet promptiorem memoriam talis effectus, non vero experientiam. Intelligit ergo ejusdem secundum similitudinem et convenientiam circumstantiarum; et ad hoc requiritur collatio singularium per recordationem, scilicet, quod tale medicamentum profuit Petro laboranti hoc morbo, et Paulo similiter; nam si non sit similitudo sufficiens, sæpe videbitur esse experientia, et revera non erit. Unde provenit ut sæpe sit

experimentum fallax. Hoc igitur modo propria est hominis experientia, quæ licet sensu inchoetur, mente tamen et ratione perficitur, ut declaratum est. Unde non consistit in notitia apprehensiva, sed in judicativa, ex qua generatur habitus quædam, qua homo promptus redditur ad judicandum hunc effectum solere a tali causa prodire, quæ habitus fortasse nihil aliud est quam memoria talium effectuum singularium, non utcumque, sed ut inter se collati sunt, et similes inventi, et cum eis circumstantiis ab eadem seu simili causa manasse dignoscuntur. Atque hæc nunc pro hujus loci opportunitate de experientia sufficiant.

Experientia quantum arti ac scientiæ deserviat.

24. Quarto addit Aristoteles artem per experientiam generari, perfectioremque cognitionem afferre quam experientiam, etiamsi ad actionem sine experientia minus sufficiens sit. Ubi primo advertere oportet, Aristotelem hic indifferenter uti nomine scientiæ et artis, ut ex contextu constat; et quia, licet alias distinctæ virtutes sint, tamen secundum quamdam rationem, ars quædam scientia est, vel saltem, quod ad rem præsentem attinet, eadem ratio est de illa et de scientia. Deinde oportet advertere scientiam vel artem duplicem esse: alteram vocant *quia*, quæ solum demonstrat hoc ita esse; alteram, *propter quid*, quæ reddit causam. De priori facile intelligitur, quod per experientiam generetur, quia solum ex effectibus experimento perceptis colligit rem talem esse, vel habere talem proprietatem. Sed Aristoteles hic non de hac scientia, sed de perfecta, et propter quid, loquitur, ut manifeste patet; nam cum artifices sapientiores esse dixisset iis, qui experientia rerum valent, rationem reddit, *quia illi causam sciunt, hi non item*; ergo per artem et scientiam intelligit illam, quæ rei causam attingit et docet. Cumque pluribus verbis et signis declaret artifices præferri operantibus ex sola consuetudine aut ex experientia, omnia tamen huc tendunt, quod artifices cognoscunt propter quid et causam rei. Cum ergo ait artem experientia generari, de arte architectonica et propter quid intelligit.

25. Quod tamen difficile est, quia humanum experimentum est fallax, ut ex Hippocrate dixi, et quamvis demus interdum esse certum certitudine sensus, illa tamen certitudo minor videtur, quam ea quæ ad scien-

tiam requiritur; maxime quia experimentum non est universale, seu de omnibus omnino singularibus, scientia autem est universalis simpliciter, et complectitur ea etiam singularia, quæ sub experientiam non ceciderunt. Et quamvis interdum liceat ex his quæ experimur, idem colligere de singularibus, quæ sub experientiam non ceciderunt, hæc tamen collectio videtur valde infirma, et ad summum sufficere ad scientiam quia, non vere propter quid. Rursus occurbat hic difficultas, an propositio illa Aristotelis, artem ab experientia generari, indefinita tantum sit, ut sonat, an vero sumenda sit ut doctrinalis et universalis, ita ut nunquam contingat scientiam aut artem in nobis aliter generari.

26. *Scientia propter quid, quomodo ab experientia causetur.* — Ad priorem partem respondetur, argumentum concludere experientiam esse non posse propriam et per se causam artis, seu scientiæ a priori, sed esse occasionem vel conditionem quamdam necessariam, qua paratur via ad scientiam acquirendam. Quod intelligitur facile, advertendo in scientia duo per se requiri, scilicet veritatem, quæ scitur ac demonstratur, quæ conclusio dicitur; et principia, per quæ scitur ac demonstratur. Scientia ergo conclusionis per se tantum pendet ex principiis; nam, cum sit scientia a priori, ut diximus, medium ex quo per se deducitur, non est experientia, sed causa ipsius effectus quem experimur; unde si principia, quæ causam conclusionis continent, sciri possent vel intelligi clare sine experientia, nullo modo scientia conclusionis ab experientia penderet. Principiorum autem cognitio evidens, quæ propria illorum est, non ex aliquo medio, sed ex ipso naturali lumine immediate nascitur, cognita extremorum significatione seu ratione. Agimus autem de principiis primis et immediatis, nam si sint mediata, erunt conclusiones demonstratæ, de quibus eadem erit ratio quæ de omnibus aliis veritatibus, quæ a priori sciuntur. Igitur nec immediata principia per se cognoscuntur per experientiam tanquam per proprium medium; hoc enim modo non cognoscerentur ut principia, sed ut conclusiones a posteriori demonstratæ, et scitæ per scientiam quia; ut sic autem non possent esse sufficientia ad generandam scientiam propter quid conclusionis, quia non potest causa nobiliorem effectum producere quam ipsa sit. Relinquitur ergo experientiam solum requiri ad scientiam, ut intellectus noster

manuducatur per eam ad intelligendas exacte rationes terminorum simplicium, quibus intellectus ipse naturali lumine suo videt clare immediatam connexionem eorum inter se, quæ est prima et unica ratio assentiendi illis.

27. *An sine experientia, scientia generari possit.* — Altera pars difficultatis fusior est, sed proprium habet locum in lib. 1 Poster., c. 14 et 18, et ideo breviter quod sentio, proferam. Quidam enim absolute et sine ulla restrictione aut distinctione putant experientiam propriissime sumptam esse necessariam ad scientiam vel artem ex parte iudicii principiorum, ita ut nunquam sufficiat, unius vel alterius singularis cognitio experimentatis, sed necessarium sit multa experiri et inter se conferre, et omnia uniformia et sine discrimine reperire. Nam antequam intellectus omnem hanc diligentiam adhibeat, non potest omni certitudine naturali assentiri, prout in primis principiis necessarium est, quia cum ipsum lumen intellectus nostri sit infirmum et imperfectum, nisi juvetur experientia, facile hallucinari potest; sicut e converso ipsa etiam experientia per se fallax est, nisi intellectus suo lumine invigilet ad rationes rerum, et connexionem terminorum in se ipsa intuentem. Putaturque hæc sententia esse Aristotelis variis in locis, scilicet, lib. 1 Prior., c. 31, et lib. 2, c. 23, et lib. 1 Poster., c. 14, et 2 Poster., cap. ult., ubi interpretes antiqui ita sentire videntur. Nihilominus si de experientia proprie dicta sit sermo, mihi videtur distinctione utendum, tam in principiis ipsis, quam in modo acquirendi scientiam. Dixi, si de experientia propria sit sermo, quia si generatim agatur de quacunque sensibili cognitione necessaria ad terminorum apprehensionem et intelligentiam, clarum est hanc esse necessariam ad cognitionem principiorum, quia omnis nostra cognitio a sensu incipit; hæc autem non est proprie experientia, quæ, ut ex dictis constat, in iudicio seu habitu judicativo consistit; et de hac sine dubio locutus est Aristoteles. De hac ergo loquendo, distinctio utendum est; principia enim non omnia æqualia sunt. Est namque imprimis unum vel alterum generalissimum et notissimum, scilicet: *Quodlibet est, vel non est, Impossibile est idem simul esse et non esse*; et ad hæc cognoscenda nulla requiritur experientia, sed sola terminorum apprehensio, intelligentia seu explicatio; imo vix possunt illa

¶ Fonseca, lib. 1, c. 1, q. 1.

principia ad positivam experientiam reduci; nam, licet de quocumque singulari possimus experiri quod sit, tamen quod tunc non careat existentia, non possumus positive experiri distincto experimento ab eo quo videtur illud esse, sed sola intelligentia id percipitur explicatis terminis. Et hoc videtur adeo per se notum, ut alia probatione non indigeat. Possumus tamen ad majorem explicationem exemplum adhibere; nam si hominem rusticum, qui ob ignorantiam terminorum nescit assentiri illis principiis, velimus inducere ad eorum assensum, nulla certenova experientia utemur, sed solum conabimur ita terminos explicare, ut intelligat, rem, quam videt esse, non posse absolute non esse.

28. Præter hæc vero principia notissima, de quibus vix potest (ut opinor) esse controversia, quin propriam experientiam non requirant, sunt alia etiam valde universalialia, et communia fere omnibus scientiis, ut, *Quæcumque sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se; et: Omne totum est majus sua parte; et: Si ab æqualibus æqualia demas, quæ remanent sunt æqualia.* Et de his distinguere oportet, quando talium principiorum notitia inventionem acquiritur, vel disciplina. Nam in hoc posteriori modo existimo non esse necessariam experientiam proprie sumptam, sed supposita illa, quæ ad distinctam notitiam terminorum satis sit, et explicatis sufficienter per doctrinam rationibus terminorum, absque alia experientia posse intellectum assentiri suo lumine cum sufficiente evidentia et certitudine. Et ratio est, quia hæc, quæ requiruntur ad hujusmodi assensum evidentem, sive sit experientia, sive quæcumque alia terminorum declaratio, non requiruntur ut formalis ratio assentiendi, neque etiam ut principium per se efficiens, seu eliciens actum assentiendi, sed ut sufficiens applicatio objecti, ut in priori parte difficultatis declaratum est. Sed nulla est sufficiens ratio, quæ suadeat experientiam rigorose sumptam, prout includit multorum singularium intuitionem, et collationem, ac inductionem, esse necessariam ad sufficientem applicationem horum principiorum, per sufficientem apprehensionem terminorum, eorumque rationum intelligentiam aptamque compositionem. Cur enim non potest hoc per doctrinam suppleri, adhibito ad summum uno vel altero exemplo sensibili, quo satis penetrato per intellectum, statim apparet per se evidens veritas principii? Atque hoc ipsum confirmat experientia; ad ad-

mittenda enim hæc principia in doctrinis, nullus expectat plurium singularium inductionem, vel experimentalem cognitionem, sed facillimo negotio rationes terminorum quisque intelligit, et statim illorum veritatem mente intuetur, præceptoris mediocri diligentia adhibita.

29. *Ad scientiarum inventionem experientia principiorum regulariter necessaria.* — At vero qui sola inventionem scientias acquirunt, indigent experientia ad horum principiorum cognitionem, quia sine illa, et sine exteriori adjuutorio præceptoris et doctrinæ, non possunt hæc principia satis proponi, aut rationes terminorum satis cognosci, ut illis evidens præbeatur assensus. Atque hoc confirmant testimonia Aristotelis, et usus ipse satis id ipsum docet. Ratio autem est, quia nostra intellectiva cognitio valde limitata est et imperfecta, nimiumque a sensu pendet; et ideo sine sufficiente adminiculo ejus non potest cum sufficiente certitudine et firmitate procedere, et inde accidit sæpe ut qui multum de intellectu confidunt, sensum deserentes, facile in rebus naturalibus errent, ut annotavit Aristoteles, 8 Physicorum, c. 3. Oportet autem hic limitationem adhibere, nimirum hoc regulariter intelligendum esse; nam adeo posset aliquis pollere ingenio, et tam attente ac considerate rationem totius et partis, verbi gratia, in uno tantum singulari perpendere, ut veritatem totius principii inde statim eliceret; sicut dicunt Theologi animam Christi ex sola efficacia naturalis ingenii, sine speciali adminiculo supernaturali, ex uno phantasmate elicuisse multas veritates vel principia. Quia medium experientiae non est tam per se necessarium, quin possit aliunde suppleri.

30. Alia denique sunt principia particularia et propria singularium scientiarum, et de his verisimile est necessariam esse experientiam et collationem multorum singularium, ad firmum et evidentem assensum eorum, non tantum via inventionis, quod est notissimum, sed etiam via disciplinæ, quia rationes terminorum in his principiis non sunt ita notæ ac faciles, ut sufficiat quælibet propositio eorum, nisi is qui addiscit, eas conferat cum singularibus quæ novit, et videat, cum illis, et cum omnibus, quæ de talibus rebus expertus est, recte consentire; nunquam item talia principia, instantiam (ut dicunt) passa esse. Denique in his tanta fere semper est difficultas, ut vix perveniatur ad assensum proprium principiorum, seu per se notum de

illis habendum, sed inductione et notitia a posteriori sistatur; ergo signum est ad obtinendum assensum evidentem ex ipsorum terminorum rationibus probe cognitis multam esse necessariam experientiam; majorem quidem via inventionis, aliquam vero via disciplinæ: quamvis pro ingeniorum diversitate, major etiam vel minor sufficiat.

31. *Scientiæ variæ partitiones.* — Quinto loco proponit tacite Aristoteles divisionem artis seu scientiæ (jam enim notavimus hæc nomina indifferenter hic sumi) in scientiam practicam et speculativam, quas in eo distinguit, quod practicæ ad vitæ usum et commoditatem, speculativæ solum ad veritatis cognitionem referantur. Practicas etiam subdividit tacite: nam aliæ ad vitæ necessaria, aliæ vero ad voluptatem (utique sensibilem) conferunt. Prioris generis sunt vel mechanicæ artes, ut sutoria, etc., vel medicina et similes; posterioris autem generis esse videntur artes quæ vocantur liberales, ut musica, ars etiam pingendi, omnes denique, quæ ad oblectandos sensus pertinent. Ab his ergo omnibus separat scientiam speculativam quæ in contemplatione veritatis sistit, et propter eam solum est, adeo ut licet ad illam maxima voluptas consequatur, tamen secundum rectum et optimum naturæ ordinem illa non propter voluptatem quæretur, sed propter se; voluptas autem solum ut juvet ad fruendum ipsa veritatis consideratione et contemplatione majori quiete ac perseverantia. Ex quo recte colligit hoc genus scientiæ alteri præferri, eosque sapientiores haberi, qui contemplationem veritatis propter se ipsam insam intendunt. Nobilior enim est id quod est propter se, quam quod propter aliud; item quia optimum in homine est veritatis contemplatio; hæc autem eo excellentior est, quo est de rebus altioribus, et quæ ad operationem non ordinantur. Hactenus Aristoteles.

32. *Conclusio ex omnibus Aristotelis dictis jam explicatis.* — Ex quibus tacite, ut dixi, concludere visus est, illum appetitum, quem natura homini ad sciendum dedit, maxime propendere in contemplationem veritatis propter se ipsam, quia hæc est suprema hominis operatio. Et consequenter hinc concluditur quod propositum est, hunc, scilicet, appetitum esse magis inclinari ad speculativas scientias, quam ad alias, quia illæ ordinantur ad veritatem contemplandam propter se ipsam. Unde non excluditur quin appetitu

sciendi ad practicas scientias feramur, sed quod vehementius ad speculativas.

33. *Practicæ scientiæ propter solam veritatis cognitionem appeti possunt.* — Sed quæres an practicæ scientiæ possint etiam appeti propter veritatis cognitionem, in ea sistendo, absque usus utilitate. Quidam enim generatim negare videntur homines posse appetere scientias practicas tantum sciendi causa, sed solum propter opus. Verumtamen, licet scientia practica in hoc differat ab speculativa, quod per se ordinatur ad opus, illa vero minime, ut suo loco dicitur, hoc tamen non excludit quin practica scientia proxime et immediate conferat alicujus veritatis cognitionem, imo id necessarium est, alioqui scientia non esset. Omnis autem cognitio veritatis est per se amabilis, etiamsi aliam utilitatem non afferat; nam per se est magna perfectio naturæ intellectualis. Unde Angeli has artes norunt, etiamsi ad suum usum illis non serviant. Et ideo scientiæ practicæ etiam sunt appetibiles propter cognitionem veritatis, etiamsi in ea sistatur, et ad usum non ordinetur. Et confirmatur, quia alias revera non appetentur ex vi appetitus sciendi, quia appetentur tantum ut media; medium autem ut medium non appetitur, nisi ex vi propensionis ad finem; et ita musica non appetetur, nisi ex vi appetitus voluptatis vel lucri, et sic de aliis, non autem ex vi appetitus scientiæ ut sic, cum sint veræ, et in suo genere perfectæ scientiæ. Quod etiam experientia docet; multi enim in harum scientiarum exercitio recreantur, non propter usum vel utilitatem, sed solum ut sciant. Regulariter autem solum propter utilitatem aliquam humanam quærentur, quia hoc est magis conforme institutioni et fini talium artium, et quia sensibilia commoda vel necessitates aut voluptates frequentius plus movent, et quia si scientia propter solam veritatem quærenda esset, in aliis scientiis nobilioribus quæreretur, præsertim cum non possit homo omnibus simul vacare. Si igitur practicæ scientiæ appetibiles quidem sunt, multo tamen magis speculativæ, si appetitus hominis, ut homo est, spectetur, et aliis humanis commodis aut necessitatibus non impediatur.

Totius questionis resolutio.

34. Ultimo concluditur ex dictis omnibus assertio intenta, metaphysicam esse maxime appetibilem ab homine ut homo est, tam appetitu naturali, quam rationabili optime or-

dinato. Probatur tacite ab Aristotele in fine ejusdem capituli, quia inter omnes speculative scientias hæc maxime nomen sapientiæ meretur, cum versetur circa primas causas, omniumque principia, quod a nobis superiori sectione satis declaratum est. Si ergo scientiæ speculative inter omnes maxime appetuntur, inter quas hæc est suprema, erit utique ex se maxime appetibilis. Tandem maximus hominis appetitus est ad suam naturalem felicitatem; hæc autem per hanc scientiam comparatur, vel potius in ipsius perfecta assecutione consistit. Nam, ut traditur lib. 10 Ethicor., hæc felicitas in contemplatione Dei et substantiarum separatarum posita est; hæc autem contemplatio proprius actus est, et præcipuus finis hujus scientiæ: ergo et felicitas naturalis in actu hujus scientiæ consistit; est ergo hic appetitus maxime consentaneus, tam naturæ, quam rectæ rationi. Superest ergo ut omni diligentia et studio hanc perfectissimam scientiam investigemus.

DISPUTATIO II.

DE RATIONE ESSENTIALI SEU CONCEPTU ENTIS.

Ordo ratioque doctrinæ in hoc opere servanda. — His suppositis, quæ de objecto seu subjecto hujus scientiæ tradidimus, necessarium imprimis est, ejus propriam et adæquatam rationem, ac deinde proprietates ejus et causas exponere, et hæc erit prior principalis pars hujus operis. In posteriori præcipuam ejus partitionem proponemus, atque ita res omnes, quæ sub ente continentur, et illius rationem includunt, ut sub objectiva ratione hujus scientiæ cadunt, et a materia in suo esse abstrahunt, quantum ratione naturali attingi possunt, investigabimus et explanabimus. Ut enim majori compendio ac brevitate utamur, et conveniente methodo universa tractemus, a textu Aristotelici proluxa explanatione abstinendum duximus, resque ipsas, in quibus hæc sapientia versatur, eo doctrinæ ordine ac dicendi ratione, quæ ipsis magis consentanea sit, contemplari. Nam, quod spectat ad Philosophi textum in his Metaphysicæ libris, nonnullæ partes ejus parum habent utilitatis, vel quod varias quæstiones ac dubitationes proponat, easque insolutas relinquat, ut in toto tertio libro, vel quod in antiquorum placitis referendis, et refutandis immoretur, ut ex primo fere libro, et ex magna parte aliorum constare facile potest, vel

denique quod eadem quæ in prioribus libris dicta fuerant, vel repetat, vel in summam redigat, ut patet ex libro 11, et aliis. Quæ vero utilia sunt, scituque digna et necessaria, insudarunt satis in eis explicandis, prout in littera Aristotelis continentur, varii expositores Græci, Arabes et Latini, ex quibus nos præcipue utemur Alexandri Aphrodisæi, Averrois, et maxime omnium divi Thomæ expositione. Rerum vero ipsarum examinationem in sequentibus disputationibus trademus, simulque curabimus Aristotelis mentem ac sensum, et singula testimonia, in quibus fere quæstiones omnes fundari solent, accuratius declarare. Ut vero Aristotelis studiosis omni ex parte satisfaciamus, in fine hujus operis indicem quæstionum omnium, quæ circa textum Aristotelis, et servato ejus ordine, tractari solent, vel nobis occurrerunt, posuimus, et loca in quibus nos eas disputamus, designavimus. Quod si fortasse sententiæ aliquæ Aristotelis, quarum cognitio ad alias scientias utilis est, in his libris occurrant, quæ in nostris disputationibus, servato doctrinæ ordine quem instituimus, tractari non possint, in eodem indice breves circa textum Aristotelis annotationes tradimus, in quibus, quidquid in disputationibus tactum non est, et aliquid difficultatis vel utilitatis habet, declaramus. In præsentem ergo disputationem explicanda nobis est quæstio, quid sit ens in quantum ens; nam, quod ens sit, ita per se notum est, ut nulla declaratione indigeat. Post quæstionem autem, an est, quæstio quid res sit, est prima omnium, quam in initio cujuscunque scientiæ de subjecto ejus præsupponi, aut declarare, necesse est. Hæc autem scientia, cum sit omnium naturalium prima atque suprema, non potest ab alia sumere vel probatam vel declaratam subjecti sui rationem et quidditatem, et ideo ipsam statim in initio tradere et declarare oportet.

SECTIO I.

Utrum ens in quantum ens habeat in mente nostræ unum conceptum formalem omnibus entibus communem.

1. *Conceptus formalis, et objectivus quid sint, et in quo differant.* — Supponenda imprimis est vulgaris distinctio conceptus formalis et objectivi; conceptus formalis dicitur actus ipse, seu (quod idem est) verbum quo intellectus rem aliquam seu communem rationem concipit; qui dicitur conceptus, quia

est veluti proles mentis; formalis autem appellatur, vel quia est ultima forma mentis, vel quia formaliter repræsentat menti rem cognitam, vel quia revera est intrinsecus et formalis terminus conceptionis mentalis, in quo differt a conceptu objectivo, ut ita dicam. Conceptus objectivus dicitur res illa, vel ratio, quæ proprie et immediate per conceptum formalem cognoscitur seu repræsentatur; ut, verbi gratia, cum hominem concipimus, ille actus, quem in mente efficimus ad concipiendum hominem, vocatur conceptus formalis; homo autem cognitus et repræsentatus illo actu dicitur conceptus objectivus, conceptus quidem per denominationem extrinsecam a conceptu formali, per quem objectum ejus concipi dicitur, et ideo recte dicitur objectivus, quia non est conceptus ut forma intrinsece terminans conceptionem, sed ut objectum et materia circa quam versatur formalis conceptio, et ad quam mentis acies directe tendit, propter quod ab aliquibus, ex Averroë, *intentio intellecta* appellatur; et ab aliis dicitur *ratio objectiva*. Unde colligitur differentia inter conceptum formalem et objectivum, quod formalis semper est vera ac positiva res et in creaturis qualitas menti inhærens, objectivus vero non semper est vera res positiva; concipimus enim interdum privationes, et alia, quæ vocantur entia rationis, quia solum habent esse objective in intellectu. Item conceptus formalis semper est res singularis et individua, quia est res producta per intellectum, eique inhærens; conceptus autem objectivus interdum quidem esse potest res singularis, et individua, quatenus menti objici potest, et per actum formalem concipi, sæpe vero est res universalis vel confusa et communis, ut est homo, substantia, et similia. In hac ergo disputatione, præcipue intendimus explicare conceptum objectivum entis ut sic, secundum totam abstractionem suam, secundum quam diximus esse metaphysicæ objectum; quia vero est valde difficilis, multumque pendens ex conceptione nostra, initium sumimus a conceptu formali, qui, ut nobis videtur, notior esse potest.

Varie sententiæ referuntur.

2. Prima sententia absolute negat dari unum conceptum formalem entis, qui revera sit in se unus, et præcisus ac distinctus ab aliis conceptibus particularium entium. Ita sentit Cajetan., opuscul. de Analog. nomin., cap. 4 et 6. Licet enim obscure loquatur, et

distinguat de conceptu perfecto vel imperfecto, tamen illa distinctio coincidit cum alia Fonseca statim tractanda; unde, si attente legatur, hoc revera sentit; eumque veritatem attingisse, aut propius ad illam accessisse, dixit Fonseca, 4 Metaphys., cap. 2, quæst. 2, sect. 3. Fundamentum est, quia alias ens esset univocum, et non analogum, quod infra videbimus esse falsum. Sequela probatur, quia univoca sunt quorum nomen est commune. Ratio vero substantiæ nomini accommodata est eadem, teste Aristotele, initio Prædicament.; sed omnibus entibus commune est nomen entis; ergo vel ratio nominis est una et eadem, et sic ens erit univocum, vel non est una, et sic nec conceptus formalis entis poterit esse unus, quia conceptus formalis habet suam unitatem ex aliqua una re vel ratione concepta, quam adæquate respicit. Unde, si ille conceptus est etiam voci seu nomini entis adæquatus, non potest magis esse unus, quam sit una ratio entis illo nomine significata.

3. Secunda opinio, quæ potius est præcedentis explicatio, est Ferrar., 1 Contra gent., cap. 34, qui distinguit duplicem conceptum: unum appellat quid nominis, alium quid rei; priorem dicit posse esse unum in conceptu entis, posteriorem vero minime; utrumque vero fundat in analogia entis. Et explicatur in hunc modum ex communi ratione analogorum; dupliciter enim concipi possunt, uno modo, proprio conceptu reali significato per nomen, et hoc modo, quatenus analogi sunt, non habent unum conceptum realem, sed plures, ut patet, tam in analogis proportionalitatis quam proportionis seu attributionis; nam si, audito hoc nomine, *ridens*, proprius conceptus rei significatæ formetur, non unus, sed duplex conceptus formatur: unus hominis, qui proprie ac formaliter ridens est; alius bruti, quod solum per quamdam proportionalitatem sic appellatur. Quod si non uterque horum conceptuum, sed alter tantum formatur, non concipitur illa vox secundum totam analogiam, seu communem significationem ad res illas, sed vel solum prout univoca est respectu hominum, vel solum prout translata est, et metaphorice brutum significat. Et simile est in analogis attributionis, verbi gratia, *sanum*; nam si proprius rei significatæ conceptus formetur, non est unus, sed multiplex: unus animalis, quod formaliter et proprie sanum est; alii aliarum rerum, quæ per varias habitudines, seu denominationes a sa-